

C.G. Jung

Het Rode Boek

LIBER NOVUS

INHOUD

Voorwoord Jung	9
Voorwoord door Ulrich Hoerni	11
Dankzeggingen door Sonu Shamdasani	15
Over de oorspronkelijke publicatie	18
Noot bij de publicatie van de Nederlandse Vertaling	23
Afkortingen	24
Noot van de vertaler	25
Noten behorend bij het voorwoord	28
Liber Novus	29
De Culturele Context	29
Wie was C.G. Jung	31
De bedwelmende werking van de Mythologie	37
‘Mijn moeilijkste Experiment’	39
Liber Novus	49
Kunst en de Züricher School	51
Het collectieve Experiment	53
De Terugkeer van de Doden	55
De inhoud	61
‘Een nieuwe Levensbron’	62
De Weg naar het Zelf	68
Overleg over het publiceren	73
De Transformatie van de Psychotherapie	80
Philemons Heiligdom	83
De confrontatie met de wereld	87
De vergelijkende Studie inzake het Individuatieproces	89
De Publicatie van het Liber Novus	93
Noten behorend bij Liber Novus	96

Liber Primus		115
Proloog	De weg van wat komen moet	117
Hoofdstuk 1	Het hervinden van de ziel	124
Hoofdstuk 2	Ziel en God	126
Hoofdstuk 3	Over de dienst van de ziel	131
Hoofdstuk 4a	De Woestijn	134
Hoofdstuk 4b	Ervaringen in de woestijn	136
Hoofdstuk 5	De helletocht de toekomst in	139
Hoofdstuk 6	Het splijten van de geest	146
Hoofdstuk 7	De moord op de held	149
Hoofdstuk 8	De ontvangenis van de God	151
Hoofdstuk 9	Mysterie. Ontmoeting	158
Hoofdstuk 10	Onderricht	164
Hoofdstuk 11	Oplossing	170
Noten behorend bij Liber Primus		177
Liber Secundus		219
Proloog	De voorstellingen van hen die dwalen	221
Hoofdstuk 1	De Rode	222
Hoofdstuk 2	Het kasteel in het woud	228
Hoofdstuk 3	Eén van de nederigen	237
Hoofdstuk 4	De kluizenaar	244
Hoofdstuk 5	Dag twee	252
Hoofdstuk 6	De dood	260
Hoofdstuk 7	De resten van oudere tempels	265
Hoofdstuk 8	Eerste dag	271
Hoofdstuk 9	Tweede dag	282
Hoofdstuk 10	De bezweringen	288
Hoofdstuk 11	Het opengaan van het ei	293
Hoofdstuk 12	De Hel	299
Hoofdstuk 13	De offermoord	303
Hoofdstuk 14	De goddelijke zotternij	307
Hoofdstuk 15	Nox secunda	311
Hoofdstuk 16	Nox tertia	321
Hoofdstuk 17	Nox quarta	329
Hoofdstuk 18	De drie profetieën	336
Hoofdstuk 19	Het geschenk van de magie	340
Hoofdstuk 20	De weg van het kruis	348
Hoofdstuk 21	De magiër	353
Noten behorend bij Liber Secundus		396

Liber Tertius	465	
Nader Onderzoek	467	
Nawoord	531	
Noten behorend bij Liber Tertius en Nawoord	534	
Aanhangsels	557	
Aanhangsel A	557	
Aanhangsel B	Commentaren	558
Aanhangsel C	Inleiding voor 16 januari 1916	571
Noten behorende bij de Aanhangsels		576

De jaren, waarin ik de innerlijke voorstellingen volgde,
vormden de belangrijkste tijd van mijn leven,
waarin zich alles, wat wezenlijk was, voordeed.
Toen begon het en de latere details zijn slechts
aanvullingen en verduidelijkingen.

Mijn volledige latere werkzaamheden bestonden uit het bezig zijn
om dát verder uit te werken, wat in die jaren uit het onbewuste
was losgebroken en mij bijna had overspoeld.
Het was de oerstof voor een levenswerk.'

C.G. Jung, 1957

fantasieën konden schilderen. Zijn eigen ervaringen golden voor Jung als paradigma-tisch. Tijdens het seminar van 1925 merkte hij op: ‘Mijn volledig empirisch materiaal ontleende ik aan mijn patiënten, maar het oplossen van het probleem ontleende ik uit het innerlijk, uit mijn observaties van de onbewuste processen’.¹²¹

Tina Keller, die vanaf 1912 in analyse was bij Jung herinnerde zich dat Jung ‘vaak over zichzelf sprak en over zijn eigen ervaringen’:

*In die eerste dagen, als men aankwam voor het uur analyse, stond het zogenoemde ‘Rode Boek’ opengeslagen op een schildersezal. Daarin had dr. Jung geschilderd, of zojuist een afbeelding afgemaakt. Soms liet hij mij zien, wat hij gemaakt had en voorzag dat van commentaar. De zorgvuldige, nauwkeurige arbeid die hij aan deze afbeeldingen en aan de begeleidende versierde tekst wijdde, getuigden ervan hoe belangrijk deze onderneming voor hem was. De meester toonde op deze wijze de leerling dat het de tijd en de moeite waard is om bezig te zijn met psychische ontwikkeling.*¹²²

In haar analyse bij Jung en Toni Wolff paste Keller actieve imaginatie toe en schilderde óók. Verre van met een solitaire onderneming bezig te zijn, was Jungs confrontatie met het onbewuste een collectieve onderneming, waar hij zijn patiënten bij betrok. De mensen rondom Jung vormden een avant-garde groep, die betrokken was bij een sociaal experiment, waarvan zij hoopten dat het hun eigen leven zou transformeren en dat van de mensen om hen heen.

DE TERUGKEER VAN DE DODEN

Midden in het ongekende bloedbad van de oorlog was het thema van de terugkeer van de doden wijdverspreid, zoals in de film van Abel Gance: ‘*J’accuse*’.¹²³ Het aantal dodelijke slachtoffers was er ook de reden van dat de interesse in spiritisme weer opleefde. Na bijna een jaar begon Jung in 1915 weer een volgende serie fantasieën in de *Black Books* op te schrijven. Hij had inmiddels het *Handgeschreven Concept* voor het *Liber Primus* en *Liber Secundus* afgerond.¹²⁴ In het begin van 1916 beleefde Jung een opmerkelijke serie parapsychologische gebeurtenissen bij hem thuis. In 1923 vertelde hij daarover aan Cary de Angulo (later Baynes). Zij heeft het als volgt vastgelegd:

Op een nacht begon uw zoontje in zijn slaap te fantaseren en liggen te woelen, waarbij hij zei, dat hij niet wakker kon worden. Uiteindelijk moest uw vrouw u roepen, opdat u hem rustig kon krijgen – en dat lukte u alleen, doordat u koude doeken over hem legde. Eindelijk werd hij rustig en sliep hij verder. Toen hij de

volgende ochtend wakker werd, herinnerde hij zich niets, maar hij scheen volkomen uitgeput. U zei hem daarom, dat hij niet naar school hoefde te gaan, hij vroeg niet waarom, maar nam het als vanzelfsprekend aan. Maar geheel onverwachts vroeg hij om papier en kleurpotloden en ging aan het werk om de volgende afbeelding te maken: In het midden van het beeld viste een man met een haak en lijn naar vissen. Aan de linker kant vertelde de Duivel iets tegen die man en uw zoon schreef op wat hij zei: 'Het was dat hij voor de visser was gekomen, omdat hij zijn vissen aan het vangen was, maar aan de rechterkant was een Engel en zei: 'Nee, je kunt deze man niet weghalen, hij vist alleen maar de slechte vissen op en geen enkele van de goede'. Nadat uw zoon de afbeelding had getekend, was hij zeer tevreden. In dezelfde nacht dachten twee van uw dochters, dat zij spoken hadden gezien in hun kamer. De volgende dag schreef u de 'Preken tot de Doden' en u wist toen dat niets uw familie meer zou verstoren en dat gebeurde ook niet. Natuurlijk was het mij duidelijk, dat u de visser was in de droom van uw zoon en zo vertelde u mij dat ook, maar de jongen wist het niet.'¹²⁵

In *Herinneringen* bericht Jung het volgende:

*Zondagmiddag tegen een uur of vijf werd er stormachtig aangebeld. Het was een stralende zomerdag en de twee dienstmeisjes waren in de keuken, vanwaar je het open pleintje voor de huisdeur kan overzien. Ik was in de buurt van de bel, hoorde haar geluid en zag hoe de klepel bewoog. Iedereen liep dadelijk naar de deur om te kijken wie er zou zijn – maar er was niemand! We stonden elkaar aan te staren! Er hing een beklemmende atmosfeer, dat kan ik u verzekeren! En toen wist ik het: Nú moet er iets gebeuren. Het hele huis leek bevolkt door een enorme menigte, door een grote hoeveelheid geesten. Ze stonden tot voor de deur en je had het gevoel dat je nauwelijks meer kon ademhalen. Natuurlijk kwam de brandende vraag bij mij op: 'Om Gods wil, wat heeft dit te betekenen?' Toen riepen zij luid in koor: 'Wij komen terug van Jeruzalem, waar wij niet vonden wat we zochten'. Deze woorden komen overeen met de eerste regels van de *Septem Sermones ad Mortuos*. Daarna vloede het hele verhaal uit mijn pen en in drie avonden stond de zaak op papier. Zodra ik begon te schrijven loste de schare geesten zich op. Het gespoek was ten einde. Het werd rustig in de kamer en de atmosfeer werd zuiver.'¹²⁶*

De doden waren in een fantasie op 17 januari 1914 verschenen en hadden verteld, dat zij op weg waren om naar Jeruzalem te gaan om te bidden bij de heilige graven.¹²⁷ Hun reis was duidelijk niet succesvol geweest. De *Septem Sermones ad Mortuos* is een hoogtepunt van de fantasieën in deze periode. Het gaat hier om een psychologische kosmologie die gegoten is in een gnostische scheppingsmythe. In Jungs fantasieën was er een nieuwe God in zijn ziel geboren, de God, die de zoon is van de kikkers:

Abraxas. Jung begreep dit op symbolisch niveau. Hij zag deze figuur als de representatie van de vereniging van de Christelijke God met Satan en dientengevolge als het afschilderen van een transformatie van het Westerse God-beeld. Pas in 1952 in zijn geschrift *Antwoord op Job* werkte Jung dit thema in de openbaarheid uit.

In de loop van het lezen van voorbereidende lectuur voor *Transformations and Symbols of the Libido* had Jung de literatuur over het Gnosticisme bestudeerd. Tijdens zijn militaire dienst in januari en oktober 1915 las hij de werken van de Gnostici zélf. Nadat hij de *Septem Sermones* in de *Black Books* had geschreven, kopieerde hij die opnieuw in kalligrafisch schrift in een apart boek, waarbij hij de volgorde lichtelijk aanpaste. Onder de titel voegde hij de volgende inleiding toe: ‘De zeven preken tot de doden. Geschreven door Basilides in Alexandrië, de stad waar het Oosten aan het Westen reikt.’¹²⁸ Toen liet hij dit boek privé drukken en verschijnen en voegde aan de inleiding toe: ‘Vertaald uit het Griekse origineel in het Duits’. Deze legende laat de stilistische invloeden zien van het klassieke onderzoek van de Oudheid in de late 19e eeuw op Jung. Later herinnerde hij zich dat hij de *Septem Sermones* had geschreven ter gelegenheid van de oprichting van de Psychologische Club en dat hij het als een gift beschouwde aan Edith Rockefeller McCormick, omdat zij de Club had opgericht.¹²⁹ Hij gaf verder exemplaren aan vrienden en vertrouwden. Bij het overhandigen van een exemplaar aan Alphonse Maeder, schreef hij:

Ik durfde niet aanmatigend te zijn door mijn naam eraan toe te kennen, maar koos in plaats daarvan de naam van één van de grote geesten uit de vroege Christelijke periode, die het Christendom had uitgewist. Onverwachts viel hij als een rijpe vrucht in mijn schoot in een tijd van grote druk en hij was voor mij in mijn slechte uren een licht van hoop en troost.^{130a}

Op 16 januari 1916 tekende Jung een mandala in de *Black Books*. (Zie Aanhangsel A)^{130b} Dit was de eerste schets van de *Systema Muditotius*. Hij begon dit toen te schilderen. Op de achterkant ervan schreef hij in het Engels: ‘Dit is de eerste mandala die ik in het jaar 1916 heb gemaakt, volledig niet bewust van wat het betekende’. De fantasieën in de *Black Books* gingen verder. De *Systema Muditotius* is een geïllustreerde voorstelling van de kosmologie in de *Sermones*.

Tussen 11 juni en 2 oktober 1917 was Jung in militaire dienst in Chateau d’Oex, als commandant van een interneringskazerne voor Engelse krijgsgevangenen. Ongeveer in augustus schreef hij aan Smith Ely Jelliffe, dat zijn dienstplicht hem volledig van zijn werk had afgehouden en dat hij hoopte dat hij na zijn terugkeer een lang artikel over het vraagstuk van de typen zou afronden. Hij sloot zijn brief af met de woorden: ‘Bij ons is alles bij het oude en rustig. Al het andere wordt door de oorlog verslonden. De psychose groeit nog steeds, gaat verder en verder.’¹³¹

In deze tijd had hij het gevoel dat hij nog steeds in een toestand van chaos zat en dat deze pas tegen het einde van de oorlog begon op te helderen.¹³² Vanaf het begin van augustus tot het einde van september maakte hij een serie van zevententwintig mandala's met potlood in zijn militaire notitieboek, dat hij bewaarde.¹³³ Eerst begreep hij deze mandala's niet, maar voelde hij aan dat deze erg belangrijk waren. Vanaf 20 augustus tekende hij bijna iedere dag een mandala. Dat verschafte hem het gevoel dat hij van iedere dag een foto had genomen en hij sloeg gade hoe deze mandala's veranderden. Later vertelde hij dat hij een brief had ontvangen van 'die Hollandse vrouw, die hem verschrikkelijk op de zenuwen werkte'.¹³⁴ Deze vrouw, dat is Moltzer, meende in deze brief dat 'de fantasieën die hun oorsprong hebben in het onbewuste een artistieke waarde bezaten en daarom als kunst konden worden beschouwd'.¹³⁵ Jung vond dat dit hem in verwarring bracht, omdat het geen domme uitspraak was en bovendien: moderne schilders poogden hun kunst te maken vanuit het onbewuste. Het wekte in hem de twijfel op of zijn fantasieën werkelijk spontaan en natuurlijk waren. Op de volgende dag tekende hij een mandala en een stuk was er van afgescheurd, zodat de symmetrie verstoord was:

*Pas nu kom ik er langzamerhand achter wat de mandala werkelijk is: 'Formatie, transformatie, de eeuwige herschepping van de eeuwige zingeving.' En dat is het Zelf, de heelheid van de persoonlijkheid, die als alles goed is, harmonieus is, maar die geen zelfbedrog verdraagt. Mijn mandala's waren cryptogrammen over de toestand van mijn Zelf, die mij dagelijks werden toegestuurd.*¹³⁶

De desbetreffende mandala schijnt die van 6 augustus 1917 te zijn.¹³⁷ Het tweede deel van het bovenstaande is afkomstig uit Goethes *Faust*. Mephistopheles richt zich tot Faust en wijst hem de weg het rijk van de Moeders in:

MEPHISTOPHELES

Een gloeinde drievoet doet u eindelijk kond,
Dat ge bereikt hebt d' aller diepste grond.
Daar zult ge bij zijn schijn de Moeders zien;
Dié zit, die staat, een andre loopt misschien,
G' aanschouwt het eeuwig vormen en hervormen,
Van eeuwge zin de eeuwig vaste normen,
Omzweefd door beelden aller creaturen.
Zij zien ú niet, zij zijn slechts schimfiguren.
Ge zijt in groot gevaar, doch wees niet laf
En schrijdt onmiddellijk op de drievoet af;
Raak hem dan met uw sleutel aan!¹³⁸

De brief in kwestie is nooit tevoorschijn gekomen. Hoewel, in een latere niet uitgegeven brief van 21 november 1918, terwijl hij in Chateau d' Oex was, schreef Jung dat 'M. Moltzer hem weer had lastig gevallen met brieven'.¹³⁹ Hij reproduceerde de mandala's in *'Liber Novus'*. Hij merkte op dat in deze periode het levende idee van het Zelf bij hem opgekomen was. 'Het Zelf kwam mij voor als een Monade, die ik ben en die mijn wereld is. De mandala vertegenwoordigt deze Monade en stemt overeen met de micro-kosmische natuur van de ziel'.^{140a} Tot op dit moment wist hij nog niet waartoe dit proces zou leiden, maar hij begon te vermoeden dat de mandala's het doel van dit proces voorstelden. 'Alleen toen ik de mandala's begon te schilderen zag ik in dat alles, alle wegen, die ik ging en alle stappen die ik deed naar één punt terug voerden, namelijk naar het midden. Het werd mij steeds duidelijker: de mandala is het centrum. Het is de uitdrukking voor alle wegen'.^{140b,141} In de twintiger jaren verdiepte Jungs begrip zich inzake de betekenis van de mandala's.

Het *Concept* had de fantasieën omvat van oktober 1913 tot februari 1914. In de winter van 1917 schreef Jung een nieuw manuscript – hij noemde het *'Priifungen'* – dat dáár begint waar hij was geëindigd. Hierin schreef hij de fantasieën van april 1913 tot juni 1916 over. Net zoals de eerste twee boeken van *Liber Novus* plaatste Jung tussen de fantasieën commentaren met interpretaties.¹⁴² Hij nam de *'Sermones'* op in dit materiaal en voegde nu de commentaren van Philemon bij elke preek eraan toe. Hierin benadrukte Philemon de compensatorische aard van zijn lering: hij onderstreepte bewust juist die denkbeelden, die de doden misten. *Nader Onderzoek* stelt praktisch het *Liber Tertius* voor van het *Liber Novus*. De volledige volgorde van de tekst zou er dus als volgt uitzien:

Liber Primus: – 'De Weg van wat komen moet'

Liber Secundus: – 'De Voorstellingen van hen, die dwalen'

Liber Tertius: – 'Nader Onderzoek'.

Gedurende deze periode ging Jung door met het overzetten van het *Concept* in de kalligrafische band en met het toevoegen van illustraties. De fantasieën in de *Black Books* kwamen meer sporadisch voor. In *Nader Onderzoek* beschreef Jung, hoe hij de betekenis van het Zelf erkende, hetgeen in de herfst van 1917 plaatsvond.¹⁴³ In *Nader Onderzoek* zijn Jungs denkbeelden over de herboren God te vinden, tot een hoogtepunt komend in de beeltenis van Abraxas. Het werd Jung duidelijk dat veel van datgene wat hem ten deel was gevallen in het eerdere deel van het boek (dat is *Liber Primus* en *Liber Secundus*) daadwerkelijk door Philemon aan hem gegeven werd.¹⁴⁴ Hij realiseerde zich dat een profetische wijze oude man zich in hem bevond, aan wie hij niet identiek was. Dit vertegenwoordigde een beslissende dis-identificatie. Op 17 januari 1918 schreef Jung aan J.B. Lang:

Het werken aan het onbewuste moeten wij in eerste instantie voor ons zelf doen. Dat komt onze patiënten indirect ten goede. Het gevaar wordt gevormd door de waan een project te zijn, hetgeen vaak het resultaat is van het bezig zijn met het onbewuste. Het is de Duivel, die spreekt: 'Veracht slechts het vernuft en de wetenschap, de allerhoogste kracht van de mensen.' Dat moeten wij nooit vergeten, ook al zijn wij gedwongen het irrationele te erkennen.¹⁴⁵

Jungs beslissende taak in het 'omwerken' van zijn fantasieën was het doen onderscheiden van de verschillende stemmen en figuren. In de *Black Books* bijvoorbeeld is het Jungs 'Ik', die de 'Preken' tot de doden houdt. In *Nader Onderzoek* is het niet Jungs 'Ik', maar Philemon, die de preken houdt. In de *Black Books* is de hoofdpersoon met wie Jung in een dialoog treedt, zijn ziel. In enkele passages in *Liber Novus* neemt de slang of de vogel deze rol op zich. In een gesprek in januari verklaart zijn ziel hem, dat wanneer het Boven en het Beneden niet verenigd zijn, zij uiteenvalt in drie delen – een slang, de menselijke ziel en de vogel of hemelse ziel, die de Goden bezoekt. Jungs omwerken kan op deze manier gezien worden als een afspiegeling van zijn inzicht in de drievoudige natuur van zijn ziel.¹⁴⁶

In deze periode gaat Jung door met het werken aan zijn materiaal en er bestaan enkele aanwijzingen dat hij het met zijn collega's besprak. In maart 1918 schreef hij aan J.B. Lang, die Jung enkele van zijn eigen fantasieën had toegestuurd:

Ik zou niets anders tegen je willen zeggen dan dóór te gaan met deze benadering omdat, zoals je dat zelf al juist hebt gezien, het erg belangrijk is, dat wij de inhouden van het onbewuste ervaren, vóórdát wij er ons een mening over vormen. Ik ben het volkomen met jou eens dat wij ons hebben te verstaan met de kennisinhoud van de Gnosis en van het Neo-Platonisme, want die denkrichtingen bevatten het materiaal dat geschikt is om te dienen als fundament voor een leer over de onbewuste geest. Ik ben er zelf al een lange tijd mee aan het werk en heb al rijkelijk de gelegenheid gehad om mijn ervaringen voor een deel te vergelijken met die van anderen. Ik ben daarom zeer verheugd om geheel vergelijkbare inzichten van jou te horen. Ik ben blij dat jij dit werkerrein, dat klaar is om ontgonnen te worden, helemaal zélf hebt ontdekt. Mij ontbreekt het tot nu toe aan arbeiders. Ik ben blij dat jij de krachten met mij wil bundelen. Ik beschouw het als bijzonder belangrijk dat jij jouw eigen materiaal vanuit het onbewuste on-beïnvloed, zo zorgvuldig als mogelijk, uitwerkt. Mijn materiaal is zeer omvangrijk, zeer gecompliceerd en voor een deel zeer plastisch, tot op, bij benadering, volledige verduidelijkingen uitgewerkt. Waar het mij aan ontbreekt is modern vergelijkingsmateriaal. Zarathoestra is te sterk vanuit het bewuste geconcipieerd. Meyrink retoucheert vanuit esthetiek; bovendien heb ik het gevoel dat het hem ontbreekt aan religieuze oprechtheid.¹⁴⁷